

การศึกษาวเคราะห์การสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์

An Analytical Study of Vipassana Teaching of

Phrakrubhavanavisuddhaphorn

สมทรง เอี่ยมจิตร somsong lamchit^๑

Received: May 30, 2019

Revised: August 6, 2019

Accepted: August 11, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาการสอนวิปัสสนากรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาการปฏิบัติกรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์ ๓) ศึกษาวิเคราะห์การสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการศึกษาพบว่า การสอนวิปัสสนากรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การสอนให้พิจารณาสิ่งที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์โดยผ่านหลักการ ๔ ประการ คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน บุคคลผู้ปฏิบัติตามสามารถบรรลุธรรมระยะใกล้ที่สุด คือ ๗ วัน นานที่สุด คือ ๗ ปี และอารมณ์ของวิปัสสนา คือ ชั้น ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ สัจจะ ๔ และปฏิจักษุสมบัติ ๑๒

พระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์ (สวัสต์ อมโร) ปฏิบัติกรรมฐานแบบรูปนามใน พ.ศ.๒๕๑๔ จากพระครูภาวนาวิสุทธินิธยาน (พระมหาพันธ์ สีลวิสุโท) และได้เดินธุดงค์ร่วมกับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖ -๒๕๓๑ ใน พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้มาอยู่วัดเนรมิตวิปัสสนา พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นอาจารย์สอนวิปัสสนาในวัดเนรมิตวิปัสสนา เน้นการสอนหลักธรรมเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง การรักษาดูแลตนเอง การเตือนตนเอง เหนือสิ่งอื่นใดผู้ปฏิบัติกรรมฐานได้เปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง และมีสติ ปัญญา ความขยัน และอดทนมากขึ้น การสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์ คือการกำหนดรูปและนามเป็นอารมณ์ โดยเรียนในร่างกายตนเองทั้งส่วนที่เป็นร่างกายและส่วนที่เป็นจิต กำหนดอริยาบถใหญ่ทั้ง ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน และอริยาบถย่อยให้เห็นความเกิดดับ กำหนดเวทนา กำหนดจิต กำหนดสภาพธรรมที่เกิดขึ้นให้เห็นความเกิดดับโดยความเป็นอนิจจัง ทุกขังและอนัตตา การสอนแบบรูปนามมีความสัมพันธ์กับหลักสติปัฏฐาน ๔ ประการ

คำสำคัญ: การสอนวิปัสสนากรรมฐาน

^๑สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
somsong4911@gmail.com

Abstract

The purposes of this research were to study: 1) to study the Vipassana kammaṭṭhāna teaching in Theravada Buddhist scriptures, 2) to study the Vipassana kammaṭṭhāna practice of Phrakrubhavanavisuddhaphorn, and 3) to analyze the Vipassana kammaṭṭhāna teaching of Phrakrubhavanavisuddhaphorn. This research based on qualitative research method that data collected from documents and in-depth interview.

The result of the study found that the Vipassana Kammaṭṭhāna teaching in Theravada Buddhist scriptures is a taught how to consider things in the human body by four principles: *kāyanupassanā satipaṭṭhāna*, *vedanānupassanā satipaṭṭhāna*, *cittānupassanā satipaṭṭhāna*, and *dhammānupassanā satipaṭṭhāna*. The persons who practice according to these principles can attend enlightenment as soonest in seven days and latest in seven years. The sense bases of Vipassana are five khandha, twelve āyatana, eighteen dhātu, twenty-two indriya, four sacca, and twelve paṭiccasamuppāda.

Phrakrubhavanavisuddhaphorn (savat amaro) has learned rūpa and nāma kammaṭṭhāna practice since 1971 from Phrakrubhavanavisuddhinan (Phramahaphan Silasuddho) and pilgrimage walk with Phrabuddhacan (Aj āsabho) from 1973 to 1988. In 1988 he lived at Wat Neramittavipassana. In 1997 he became the meditation master of Neramittavipassana that focused on teaching the Dhamma principles related to self-independence, self-treatment, and self-awareness beyond other things. The practitioners have changed their behaviors, mindfulness, wisdom, intelligence, and patient. The Vipassanakammaṭṭhāna teaching of Phrakrubhavanavisuddhaphorn is to concentrate on rūpa and nāma form and name as sense bases by learning in one-self both the body and the mind. Meditation in four main postures: standing, walking, sitting, and laying, and sub-bodily movements to see the rising and falling, concentrate on vedanā, ciita, and dhamma that occurred and see the rising and falling as anicca, dukkha, and anattā. The teaching of rūpa and nāma model has relation with the four satipaṭṭhāna.

Keyword: Vipassana Teaching

บทนำ

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีข้อความว่า “ธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง คือ สมถะ และ วิปัสสนา (ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๒๘/๔๕๑) ในอรรถกถาธรรมบทปรากฏข้อความ สนทนาระหว่างพระพุทธเจ้าและพระจกขุบาลเรื่องฐานะในพระพุทธศาสนา ๒ อย่าง คือ คันถฐานะและ วิปัสสนาฐานะ เรื่องมีอยู่ว่าพระจกขุบาลบวชในช่วงที่ตนเองอายุมากจึงทูลถามเรื่องฐานะใน พระพุทธศาสนามีกี่อย่าง พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่ามี ๒ อย่างคือ คันถฐานะและวิปัสสนาฐานะ พระพุทธเจ้าได้อธิบายเกี่ยวกับคันถฐานะว่าเป็นการเรียนนิกาย หรือพระพุทธพจน์คือพระไตรปิฎกตาม สมควรแก่ปัญญาของตนแล้วทรงจำ กล่าว บอกพระพุทธพจน์นั้น ลักษณะนี้เรียกคันถฐานะ สำหรับ วิปัสสนาฐานะคือการเริ่มตั้งความสิ้นไปและความเสื่อมไปแห่งอัตภาพ เจริญวิปัสสนาด้วยอำนาจการ กระทำอย่างต่อเนื่องแล้วถือเอาอรรถกถาของภิกษุผู้มีความประพฤติเบาใจดีเยี่ยมแล้วในเสนาสนะอัน สงัดชื่อว่าวิปัสสนาฐานะ (ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ. อ. (ไทย) ๑/๗-๘) เมื่อพระจกขุบาลได้ฟังดังนั้นจึงกราบ ทูลพระพุทธเจ้าถึงความประสงค์ของตนที่อยากจะเรียนวิปัสสนาฐานะเพราะตนเองบวชตอนแก่ (ดู รายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๗-๘) การเรียนคันถฐานะที่เรียกว่าปริยัติก็เป็นสิ่งสำคัญแต่ถึงกระนั้น การเรียนคันถฐานะนั้นยังไม่พามาให้บุคคลผู้เรียนพันทุกข์พระพุทธเจ้าตรัสเรียกภิกษุที่เรียนคันถฐานะ อย่างเดียวไม่เรียนวิปัสสนาฐานะว่า “โบลานเปล่า” จนกระทั่งผู้ถูกเรียกว่าโบลานเปล่าถูกคิดถึง ความหมายโบลานเปล่าว่าตนเองไม่มีความเป็นอริยบุคคล จึงเกิดความสังเวชแสวงหาอาจารย์สอน วิปัสสนาฐานะแต่ไม่มีพระเถระรูปใดรับเป็นอาจารย์สอนวิปัสสนาฐานะให้จนกระทั่งได้สามเณรอายุ ๗ ขวบเป็นอาจารย์ผู้สอนวิปัสสนาฐานะ (ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๓๘๔-๓๘๕)

พระพุทธศาสนาแล้วมา ๒๖๐๐ กว่าปีแล้วการสอนปฏิบัติกรรมฐานยังดำเนินอย่าง ต่อเนื่องจากพุทธกาลมาถึงปัจจุบันโดยพระสงฆ์ที่ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้ายังคงมีอยู่ อย่างต่อเนื่อง หนึ่งในพระสงฆ์ที่ปฏิบัติกรรมฐานและสอนกรรมฐานคือพระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์ (สวัสดี อมโร) เป็นเจ้าอาวาสและพระวิปัสสนาจารย์ประจำวัดเนรมิตวิปัสสนา อำเภอด่านซ้าย จังหวัด เลย เป็นพระเถระที่มีความชำนาญในกรรมฐานและได้เผยแผ่คำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา วัดเนรมิต วิปัสสนามีกิจกรรมปฏิบัติกรรมฐานอย่างต่อเนื่อง และกิจกรรมปฏิบัติกรรมฐานในเทศกาลต่าง ๆ เช่น เทศกาลปีใหม่ทางวัดจะสวดมนต์ปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวันบูรพาจารย์ตรงกับวันที่ ๕ พฤษภาคมของทุกปี มีกิจกรรมนั่งกรรมฐาน สวดมนต์ฟังธรรม งานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันวิสาขบูชา มีกิจกรรมปฏิบัติบูชาในเทศกาลเข้าพรรษา มีประชาชนมาปฏิบัติกรรมฐานตลอดพรรษา นอกจากนั้น พระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์เป็นพระวิปัสสนาจารย์สอนกรรมฐานให้บัณฑิตปริญญาตรีของ วิทยาลัยสงฆ์จังหวัดเลย (พระปลัดบุญเพ็ง วรธมโม, ๒๕๕๕: ๑๗)

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการสอนกรรมฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหลักธรรมที่เป็น อารมณ์ของการสอนกรรมฐาน การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์ วิเคราะห์ วิธีการสอนกรรมฐานหลักธรรมที่ใช้สอนกรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการสอนวิปัสสนากรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาการปฏิบัติกรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์ (สวัสดี อมโร)

๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษางานวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยศึกษาจากเอกสาร (Documentary) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) มีขั้นตอนการวิจัยคือ

๑. ศึกษาการสอนวิปัสสนากรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยจะศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย อรรถกถาภาษาไทย และคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒. ศึกษาการปฏิบัติกรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์(สวัสดิ์ อมโร) โดยศึกษาจากหนังสือวิปัสสนาที่ป็นฎีกาฉบับพระภิกษุทันตะ อาสภเถระ ธัมมาจริยะ วิปัสสนาวงศ์ฉบับพระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) วิปัสสนากรรมฐานรูป-นาม รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ และพระสงฆ์พร้อมด้วยผู้ปฏิบัติธรรมในวัดเนรมิตวิปัสสนา

๓. วิเคราะห์การสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์ ผู้วิจัยจะศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (an in-depth interviews) ผู้ทรงคุณวุฒิ และพระสงฆ์ภายในวัดจำนวน ๕ รูป ผู้ปฏิบัติกรรมฐาน ๘ รูป/คน โดยใช้คำถามปลายเปิด สัมภาษณ์รายบุคคลเพื่อต้องการเก็บข้อมูลเชิงประวัติส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โอกาสและอุปสรรคที่พบในขณะที่เจริญวิปัสสนาในขณะที่เดียวกันก็เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้ตลอดเวลา โดยยุติการสัมภาษณ์ข้อมูลเมื่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้ข้อมูลครบ

๔. วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก

๕. สรุปนำเสนอผลของการวิจัยและข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สรุปผลการวิจัย

การสอนวิปัสสนากรรมฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือการสอนตามมหาสติปัฏฐาน ๔

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน แบ่งออกเป็น ๖ หมวด คือ (๑) หมวดลมหายใจเข้าออก พิจารณาลมหายใจเข้าออกอย่างมีสติ (๒) หมวดอิริยาบถ มีสติในอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน และอิริยาบถย่อย (๓) หมวดสัมปชัญญะ มีสติกำหนดรู้ในการก้าวไป การถอยกลับ รู้สึกตัวในการแลดู การเหลียวดู ในการคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตร และจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ อิริยาบถที่เคลื่อนไหว (๔) หมวดมนสิการสิ่งปฏิกุศล พิจารณาอาการ ๓๒ ในร่างกายของตนเองเป็นต้นว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนังเป็นต้นเป็นของน่ารังเกียจ (๕) หมวดมนสิการธาตุ พิจารณาร่างกายเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม (๖) หมวดปาฐา ๙ พิจารณาร่างกายตั้งแต่ตายวันแรกวันสองวันสามเป็นต้นจนกระทั่งถึงกระดูกกระจัดกระจายเป็นท่อนๆและป็นเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การพิจารณาเวทนา เมื่อเกิดความรู้สึกเป็นสุขให้รู้ชัดว่ากำลังมีความรู้สึกเป็นสุข เมื่อเกิดความรู้สึกทุกข์ก็ให้รู้ชัดว่ากำลังมีความรู้สึกเป็นทุกข์ เมื่อเกิดความรู้สึกไม่สุขไม่ทุกข์ก็ให้รู้ชัดว่าไม่สุขไม่ทุกข์

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาเห็นจิตในจิตมีราคะหรือไม่มีราคะ จิตมีโทสะหรือไม่มีโทสะ จิตมีโมหะหรือไม่มีโมหะ จิตหดหู่หรือไม่หดหู่ จิตฟุ้งซ่านหรือไม่ฟุ้งซ่านเป็นต้น

๔. ัมมานุปัสสนาปฏิฐาน พิจารณาธรรม คือ นิ वर्ณ ๕ ชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ อริยสัจ ๔

พระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์ (สวัสต์ อมโร) เรียนปริยัติธรรมสำเร็จนักระถมเอก เปรียมุ ธรรม ๓ ประโยค เรียนกรรมฐานแบบรูปนามจากพระครูภาวนาวิสุทธิญาณ (พระมหาพันธ์ สีลวิสุทธิโธ) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔ ที่วัดศรีบุญเรือง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ คราวที่พระครูภาวนาวิสุทธิ ญาณได้ไปสอนที่วัดศรีบุญเรืองเป็นเวลา ๓ เดือน หลังจากนั้น พ.ศ. ๒๕๑๖ -๒๕๑๙ ได้เรียน กรรมฐานจากพระครูภาวนาวิสุทธิญาณ(พระมหาพันธ์ สีลวิสุทธิโธ)เนื่องจากมีความศรัทธาในการ ปฏิบัติกรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธิญาณ ได้มีโอกาสร่วมเดินธุดงค์กับคณะสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๖ เป็นต้นมา ครั้ง พ.ศ.๒๕๓๐ คณะธุดงค์ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) ไปธุดงค์ที่เชียงใหม่จึงเดินทางไปร่วมธุดงค์แต่ในระหว่างทางนั้นได้แวะกราบพระครู ภาวนาวิสุทธิญาณวัดเนรมิตวิปัสสนา ประกอบกับวันนั้นเป็นวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๓๐ เป็นวันวาง ศิลาฤกษ์อุโบสถวัดเนรมิตวิปัสสนาจึงอยู่ช่วยงาน และตั้งแต่นั้นมาจึงอยู่ช่วยงานก่อสร้างเสนาสนะ และสอนวิปัสสนากรรมฐานที่วัดเนรมิตวิปัสสนา เป็นต้นมา

ผลการวิเคราะห์การสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์ (สวัสต์ อมโร) ผู้ปฏิบัติธรรมต้องชำระร่างกายให้สะอาดเสื้อผ้าที่นำมาสวมใส่มีความสะอาดสีขาว นุ่งห่มให้เรียบร้อย และเตรียมดอกไม้ธูปเทียน ขั้นตอนการสอนกรรมฐานพระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์ เริ่มต้นด้วยการ สมาทานศีล๘ ถือว่าเป็นระเบียบข้อบังคับในการห้ามผู้ปฏิบัติไม่ให้ทำในสิ่งที่ขัดต่อการปฏิบัติธรรม ศีล ถือว่าเป็นปรากฏแรกในการที่จะทำให้เกิดสมาธิ สำหรับพระสงฆ์ต้องปลงอาบัติหลังจากนั้นก็การ สมาทานกรรมฐานเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะทำให้อาจารย์กับศิษย์มีความไว้วางใจกันในการที่จะสั่งสอนอย่าง ไม่ปิดบัง สวดมนต์ไหว้พระแผ่เมตตาให้ตนเองแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ทั้งหลาย สอนวิธีนั่งและเดิน กรรมฐาน ฟังเทศของหลวงปู่เหรียญ วรลาโภ พระอาจารย์สมภพ โชติปญโญ พระครูภาวนาวิสุทธิ ธารณ์ (พระมหาพันธ์ สีลวิสุทธิโธ) ผู้ปฏิบัติธรรมปฏิบัติแบบอิสระตามจริตของแต่ละคน ภายในพรรษามี การปฏิบัติเข้ม ๓ เดือน

แนวทางการปฏิบัติธรรม คือ กำหนดรู้ว่านั่งเป็นรูป รู้การนั่งเป็นนาม ยืนเป็นรูป รู้อาการ ยืนเป็นนาม เดินเป็นรูป รู้อาการเดินเป็นนาม นอนเป็นรูป รู้อาการนอนเป็นนาม มีสติในทุกการ กระทำการเคลื่อนไหว กำหนดสี่ เสียง กลิ่น รส การสัมผัส การนึกคิดโดยมีสติกำกับในการกำหนดเช่น สติกำหนดรู้ที่ฝ่ามือ แขน ขา ปาก คอ หน้า หลัง เวทนา คือ การเจ็บปวด ทุกข์ สุข จิตโกรธ จิตเกลียด จิตมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา มีความสอดคล้องกับสติปฏิฐาน คือ การกำหนดรู้กาย กำหนดรู้ เวทนา กำหนดรู้จิต กำหนดรู้ธรรม การประเมินผลการปฏิบัติธรรมโดยให้ผู้ปฏิบัติกรรมฐานเล่าเรื่อง การนั่งและการเดินจงกรม อาจารย์อธิบายแนะนำเพิ่มเติมและให้กำลังใจสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติ ธรรมพร้อมกันนี้อาจารย์ผู้สอนได้เพิ่มวิธีการกำหนดเมื่อมีสภาวะธรรมเกิดขึ้น

การกำหนดกายานุปัสสนาเมื่อผู้ปฏิบัติกำหนดการเดินจงกรม การนั่งกรรมฐาน การยืน การนอนให้เห็นความเกิดและความดับของรูปนามเห็นอาการเหล่านั้นเป็นเพียงธรรมชาติ เห็น สิ่งแวดล้อมภายในภายนอกร่างกายเป็นเพียงการกระทบกันของธาตุ พิจารณาส่งเหล่านั้นเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา มีความเปลี่ยนแปลง ทยอยอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ไม่มีใครบังคับบัญชาได้กำหนด ความรู้สึก สุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์ ขณะกำลังนั่งกรรมฐานเวทนาเกี่ยวกับความสุขทางกายหรือทางใจ

เกิดขึ้นให้กำหนดรู้เท่าทันตามความเป็นจริงเห็นความเกิดขึ้นและความดับไป หรือความทุกข์ที่เกิดจากการนั่งกรรมฐานความเจ็บปวดที่ขาเนื่องจากการนั่งหรือปวดหลังปวดเอว ผู้ปฏิบัติกำหนดพิจารณาถึงความเกิดและความดับพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงท้ายที่สุดที่ตั้งอยู่ไม่ได้ กำหนดพิจารณาจิตของตนเองที่มีความเปลี่ยนแปลงจากคิดดีเป็นคิดไม่ดี คิดเกี่ยวกับความรัก ความชัง ความหดหู่ท้อถอย กำหนดว่าสภาวะธรรมเหล่านี้ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา การกำหนดธัมมานุปัสสนาคือกำหนดสภาพของขันธ อายตนะ ธาตุ ปฏิจจสมุปบาท หรือแม้แต่การมีสติ สมาธิ ปัญญา กำหนดรู้ในสภาวะธรรมเหล่านี้ การกำหนดนิรวณ เช่นการร่งนอน ความพยายาม ความคิดอยากได้ของผู้อื่น ผู้ปฏิบัติธรรม กำหนดอาการเหล่านี้ให้เห็นความเกิดดับ หลักธรรมที่พระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์สอนควบคู่กับการสอนวิปัสสนากรรมฐานคือหลักธรรมในการพึ่งตนเอง รักษาตนเอง อิทธิบาท ๔ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีเหตุผล สุขภาพเรียบร้อย สามารถแก้ปัญหาของตนเองและช่วยผู้อื่นแก้ปัญหาได้ การสอนวิปัสสนากรรมฐานในสังคมไทยสืบทอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนกระทั่งถึงปัจจุบัน พระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์ได้เรียนการปฏิบัติกรรมฐานจากพระครูภาวนาวิสุทธิญาณ(พระมหาพันธ์ สีลวิสุโท) การสอนวิปัสสนากรรมฐานของพระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์โดยการกำหนดที่สติรู้รูปนามเป็นอารมณ์พิจารณา รูปนามโดยความเป็นอนิจจัง (ความเปลี่ยนแปลง) ทุกขัง (การคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้) อนัตตา (การที่รูปนามบังคับบัญชาสั่งการไม่ได้)

ข้อเสนอแนะ

จากการลงพื้นที่วัดเนรมิตวิปัสสนาผู้วิจัยเห็นว่าพระครูภาวนาวิสุทธิญาณ (พระมหาพันธ์ สีลวิสุโท) ซึ่งได้มรณภาพตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๐ แต่ยังมีประชาชนศรัทธาทำบุญเจริญกรรมฐานอย่างต่อเนื่องวิธีการสร้างศรัทธาของพระครูภาวนาวิสุทธิญาณเป็นเรื่องที่น่าสนใจนอกจากนี้ภายในอุโบสถวัดเนรมิตวิปัสสนามีจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องทางพระพุทธศาสนาอย่างสนใจ ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้ศึกษาเรื่องดังนี้

๑. การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับวิธีการสร้างศรัทธาของพระครูภาวนาวิสุทธิญาณ (พระมหาพันธ์ สีลวิสุโท)
๒. การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังวัดเนรมิตวิปัสสนา อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

บรรณานุกรม

- จำลอง ดิษยวินิช. (๒๕๕๔). **ปฐมวิปัสสนาวงศ์ในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์พริ้นติ้ง.
พระภัททันตะ อาสภมหาเถระธัมมาจริยะอัคคมหากัมมภูฏานาจริยะ. (๒๕๒๖). **วิปัสสนาที่ปณีฎีกา**.
กรุงเทพมหานคร: พีแอนด์พี.
พระมหาบุญเพ็ง วรธมโม. (๒๕๕๑). **วิปัสสนากรรมฐานรูป-นาม**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์.
_____. (๒๕๕๔). **คู่มือสวดมนต์วัดเนรมิตวิปัสสนาพิมพ์ครั้งที่ ๖**. เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์.
พระสังฆราชเมธีจักร. (๒๕๒๙). **โลกที่ปกสาร**. กรุงเทพมหานคร: สหประชาพานิชย์.
พระสังฆราชเมธีจักร. (๒๕๒๙). **โลกบัญญัติ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรไทย.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
_____. (๒๕๕๖). **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.